

ПРО СУРЯДНЕ ПОЄДНАННЯ РІЗНОІМЕННИХ ТА НЕОДНОРІДНИХ ОДНОІМЕННИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

Є. С. Регушевський, І. А. Регушевська

В статье рассматриваются разные типы сочинительной связи разноименных и неоднородных одноименных членов предложения.

Ключевые слова: сочинительная связь, члены предложения – разноименные, одноименные

У статті розглянуто різні типи сурядного поєднання різноіменних та неоднорідних одноіменних членів речення.

Ключові слова: сурядне поєднання, члени речення – різноіменні, одноіменні

The article highlights different types of coordinative connection of different nominal and non-similar same nominal sentence members.

Key words: coordinative connection, sentence members – different nominal, same nominal

Випадки сурядного поєднання неоднорідних та різноіменних членів речення вперше помітив О. М. Пешковський, а на певну поширеність цього явища в російській мові вказав Є. В. Кротевич. Але, на жаль, це питання фактично залишилось поза увагою синтаксистів, хоча в мовній практиці сполучники **“і”**, **“та”**, а також інтонація переліку (як показник однорідності) нерідко пов'язують члени речення, які не тільки не однорідні (хоч і одноіменні), але навіть і різноіменні. Найчастіше спостерігаються у мовному вжитку випадки, коли сурядним зв'язком поєднуються члени речення, які виражені займенниками та займенниковими прислівниками, але можуть виступати і як іменники та прикметники, числівники. Ось кілька прикладів: *“Справжній патріот ніколи і нікому не дозволить ображати достоїнство рідного народу”* (Гончар). *“Скільки вона живе – ніхто і ніколи не розповідав їй про цю страшну подію”* (Шиян). *“Тільки там і тоді є успіхи, коли існує дисципліна та взаєморозуміння між членами колективу”* (Газета). *“Дівчинка мимоволі змилювалась бездонним і голубим небом, ніби бачила його вперше”* (Козаченко). У першому та другому реченні єднальним сполучником **“і”** поєднуються різноіменні члени речення (обставина і додаток – 1 речення, підмет і обставина – 2 речення), а в третьому та четвертому реченні одноіменні члени речення – обставина місця та часу, неоднорідні означення). Коли поєднуються таким чином другорядні члени речення (як різноіменні – 1 речення, так і одноіменні – 3 і 4 речення), то вони обов'язково синтаксично пов'язані з тим самим членом речення (у 1 та 3 реченні – з присудком, у 4 реченні – з додатком). У другому із наведених вище речень асоціюються підмет і обставина. Маючи різний синтаксичний статус, вони мають і різну синтаксичну залежність.

Аналіз численних фактів сурядного поєднання різноіменних та неоднорідних членів речення, засвідчених нами практично в усіх стилях мовлення, показує, що найчастіше такі асоційовані між собою члени пов'язуються з присудком. Серед одноіменних неоднорідних членів речення, пов'язаних сурядним зв'язком, можуть бути лише другорядні члени речення. Найчисленнішими тут є обставини, друге місце займають означення і третє – додатки. Приклади обставин та означень наведені відповідно у третьому та четвертому реченнях. Приклад додатків наводимо: *“Іванов намалював для своєї картини більше п'ятисот фрагментів і лише маслом”* (Журнал).

Переважають у мові сурядні поєднання двох неоднорідних чи двох різноіменних членів речення, але зрідка зустрічаються (особливо, коли передається стиль усного мовлення) і тричленні поєднання. Наприклад: *“Сіренко завжди і скрізь і дуже емоційно повторював, що у нього немає ніяких підстав заперечувати висновки компетентної комісії”* (Смілянський). *“Я пишу лише вранці і на окремих листах і олівцем, а тому праця моя просувається повільно”* (Франко).

У реченнях з сурядним поєднанням неоднорідних та різноіменних членів можуть передаватися такі смислові та логічні відтінки, які не передаються структурно ідентичними реченнями без такого поєднання. Порівняємо два речення:

1. *Вияснити істину було важко, бо хлопчик завжди вперто мовчав.*
2. *Вияснити істину було важко, бо хлопчик мовчав завжди і вперто.*

У першому реченні логічний наголос може падати у підрядній частині лише на підмет або на присудок, а в другому – лише на асоційовані неоднорідні обставини, які вимовляються із перелічувальною інтонацією.

Як уже відзначалось, найчастіше сурядним зв'язком поєднуються різноіменні та неоднорідні члени речення, що виражені займенниками та займенниковими прислівниками. Ці сурядно поєднані неоднорідні та різноіменні члени речення можуть вказувати на різні смислові відношення та відтінки. Найчастіше виражаються заперечення. Окрім наведених вище, додамо ще такі приклади:

Ніхто і ніяк не зміг досі зрушити цю кам'яну брилу, і навіть весняні повені обходили її стороною (Шиян). *Із фронту Іван Пацалюк повертався з переконанням, що більше ніколи і нікому у майбутньому не прийде в голову страшна ідея нової світової війни* (Луценко).

Досить часто також виражається неозначеність або неозначеність з відтінком зневаги чи іронії. Наприклад: *Свою тасмницю Ганка берегла в глибині серця, бо поклялась собі повідати її тільки колись і комусь, якщо буде відповідна нагода та зустрінеться людина, якій вона повірить* (Цюпа). *Іван Овсійович вважав себе потомственным шляхтичем і не любив вести розмови з ким-небудь і де-небудь* (Мищенко).

У реченнях із сурядним способом поєднання неоднорідних членів можуть виражатись відтінки питальності. Наприклад: *Петро Петрович ніяк не міг зрозуміти, хто і як проник сюди, чому і коли зруйнували цей прекрасний витвір людей і природи* (Ткаченко). *Коли і де зустрів тебе я, люба, лиш серце знає, а не мозок мій* (Нехода).

У мовознавчій літературі немає детального обґрунтування причин виникнення такого синтаксичного симбіозу, як поєднання неоднорідних та неоднорідних членів речення за допомогою сполучників сурядності. О.М. Пешковський вважав, що це явище породжується “матеріальною близькістю” [1] слів, якими виражаються сурядно поєднані неоднорідні члени речення. Але таке тлумачення може стосуватись лише речень, у яких такими сурядно асоційованими членами виступають займенники або займенникові прислівники. Наприклад: *Ніхто і нікому не може заборонити говорити правду* (Газета). *Не страшна ніяка і нікому перешикода, коли він береться за щастя для народу* (Фольклор).

Однак про “матеріальну близькість” слів не може бути мови у переважній більшості випадків, коли сурядно поєднуються неоднорідні члени, що виражені іменниками, прикметниками, числівниками, прислівниками. Наприклад: *Пан приїздив двічі і зі старшим сином* (Фольклор). *Й похвали тут героїв чотирьох та молодих* (Муратов). *Процеси горотворення протікали тут інтенсивно і протягом багатьох тисячоліть* (Журнал).

Є.В. Кротевич вважає (що теж не слід заперечувати) появу таких конструкцій результатом впливу розмовного синтаксису та вимогами стилістики (прагненням мовця сконцентрувати емоційно-експресивну енергію, зробити логічний наголос на певній групі слів). Наприклад, речення “*У мене залишалось кілька годин до від’їзду, і я тоді дуже поспішав за паспортом і на корабель”*, в якому знаходяться в сурядному зв’язку додаток та обставина, повинно б мати таку будову: “*У мене залишалось кілька годин до від’їзду, і я дуже поспішав тоді у відділення міліції за паспортом і на корабель”*. Отже, тут фактично передбачаються дві однорідні обставини місця.

Ми вважаємо, що певну роль у появі досліджуваних конструкцій відіграє і структурно-морфологічна схожість та однотонність сурядно поєднаних неоднорідних членів. Особливо це стосується випадків, коли в їх ролі виступають заперечні та неозначені займенники або займенникові прислівники.

Отже, проаналізоване явище в структурі простого речення вимагає ще детального вивчення, і його не можна, як нам здається, вважати чисто синтаксичним. Воно знаходиться на шляху переходу від синтаксичної неоднорідності до однорідності і в значній мірі зумовлене семантикою та структурно-морфологічними ознаками і властивостями слів, якими виражаються різноіменні та неоднорідні члени речення, що поєднуються сурядним зв’язком.

Література:

1. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – Изд. 7. – М., 1956. – С. 442.
2. Кротевич Е.В. Об однородных элементах (частях) предложения “Доповіді та повідомлення” Львівського державного університету ім. І.Франка. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1957. – Вип. VII, ч. 1.